

1ST INTERNATIONAL
**CONGRESS OF HUMAN AND
SOCIAL SCIENCES RESEARCH**

1. ULUSLARARASI
**İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI KONGRESİ**

**PROCEEDING BOOK
&
BİLDİRİ KİTABI**

**23-25
KASIM
NOVEMBER
2018**

**BANDIRMA
ONYEDİ EYLÜL
ÜNİVERSİTESİ**

I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi
23-25 Kasım/November 2018

Editör / Editor

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YİĞİTOĞLU

Kongre Onursal Başkanları / Honorary Heads of Congress

Prof. Dr. Refik POLAT, Karabük Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Rektörü

Kongre Başkanı / Chair

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YİĞİTOĞLU (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Editörü)

Kongre Koordinatörü / Coordinator

Doç. Dr. Hayrettin KESGİNGÖZ (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Sekreteryası / Secretariat

Mustafa Süleyman ÖZCAN

Düzenleme Kurulu / Organizing Committee

Dr. Öğr. Üyesi Ö. Faruk HABERGETİREN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Doç. Dr. Halim GÜL (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Doç. Dr. Erhan TECİM (Necmettin Erbakan Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Doç. Dr. Üyesi Hamdi KIZILER (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Ersin MÜEZZİNOĞLU (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Tuğrul TEZCAN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Yakup KOÇYİĞİT (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Selim YILMAZ (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Şükrü MADEN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Nevzat Sağlam (Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

- Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ÖZCAN (Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet HABERLİ (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Alan Editörü)
Dr. Cennet GÖLOĞLU DEMİR (MEB, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)
Öğr. Gör. Can DOĞAN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)
Öğr. Gör. Yılmaz BACAĞLI (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Bilim Kurulu /Hakemler/ Scientific Committee

- Prof. Dr. Thomas G. FRASER (University of Ulster)
Prof. Dr. Jaime De Pablo VALENCIANO (Universidad De Almeida)
Prof. Dr. Jose Ramos Pires MANSO (Universidade De Beira)
Prof. Dr. Jose Luis MIRALLO (University of Zaragoza)
Prof. Dr. Georgi MARINOV (University of Economics Varna)
Prof. Dr. İ. Erkinay TOKTOGULOVA (İ. Razakov Kırgız Devlet Teknik Üniv)
Prof. Dr. Mohammad ORAYF (King8 Abdulaziz University)
Prof. Dr. S. Nur KERİMKULOVIÇ (İ. Razakov Kırgız Devlet Teknik Üniv)
Prof. Dr. Fahrettin ATAR (Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr. Yusuf BUDAK (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan COŞKUN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Faruk KARACA (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Omirkhan ABDILMANULY (Al-Farabi Kazakh National University)
Prof. Dr. Salih ARIC (Van 100. Yıl Üniversitesi)
Prof. Dr. Casim AVCI (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Nurettin GEMİCİ (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa GÜLER (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Zekai METE (Bandırma Onyediy Eylöl Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali AYTEN (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan KAPLAN (İbn-i Haldun Üniversitesi)
Prof. Dr. Asim YAPICI (Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. Muammer CENGİL (Hitit Üniversitesi)
Prof. Dr. Levent AYTEMİZ (Karabük Üniversitesi)

Dr.	Necdet SUBAŞI
Doç. Dr.	Almasbek MAULENOV (Al-Farabi Kazakh National University)
Doç. Dr.	Roza UMIRBEKOVA (Al-Farabi Kazakh National University)
Doç. Dr.	Zhulduz ESIMOVA (Al-Farabi Kazakh National University)
Doç. Dr.	Halil TOKCAN (N. Ömer Halis Demir Üniversitesi)
Doç. Dr.	Şaban ÇETİN (Gazi Üniversitesi)
Assoc. Prof.	Maciej MILCZANOWSKI (Information Technology University)
Assoc. Prof.	Ihor HURAK (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University)
Assoc. Prof.	Saim KAYADİBİ (International Islamic University Malaysia)
Dr. Öğr. Üyesi	Mehmet HABERLİ (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Ali YILDIRIM (GOP Üniversitesi)
Doç. Dr.	Recep ÖNAL (Balıkesir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Mustafa YILDIZ (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Abdulkadir ATAR (Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr.	Fahrettin ATAR (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	İ. Hakkı İMAMOĞLU (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Aladdin GÜLTEKİN (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	M. Sami ÇÖLLÜOĞLU (Karabük Üniversitesi)
Dr.	Sahl DERCHAWI (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Kasım ERTAŞ (Şırnak Üniversitesi)
Dr.	Engin DEMİR (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Ergin ÖGCEM (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)

Karabük Üniversitesi Yayınları 34

ISBN: 978-605-9554-31-2

Aralık 2018

I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi
23-25 Kasım/November 2018

Kur'an Açısından Çokkültürlülük ve Eğitim

Nurullah AYDENİZ

Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi / İslami İlimler Fakültesi
nurullah.aydeniz@bilecik.edu.tr

Öz

Gittikçe küreselleşen dünyada toplumlar, dünya görüşü ve hayat tarzı bakımından homojenliğini yitirmekte ve çok kültürlülük toplumsal hayatın her alanında gözlemlenmektedir. Bu durum göçlerle farklı inanç ve kültüre sahip olanların dışarıdan bir topluma dahil olmasıyla ortaya çıkabildiği gibi zamanla farklı düşünce ve yaşayış biçimlerinin aynı toplumda kabul görmesiyle de mümkün olabilmektedir. Elbette bu vakının kültürel, toplumsal ve siyasi alana etkisi olacaktır. Dahası sadece zikredilen alanlarla sınırlı kalmayacak eğitime ve eğitim politikalarına da yön vermeye başlayacaktır. Günümüzde çok kültürlülük ve çok kültürlü eğitim yaklaşımı çağdaş toplumların bir şekilde ilgilendiği ve hatta ilgilenmek zorunda olduğu bir alanı teşkil etmektedir. Türk eğitim sisteminde yer alan ve zorunlu derslerden biri olan DKAB dersi de 2000'li yıllarla birlikte üzerinde yapılan köklü değişiklikler ve yapılandırıcılık yaklaşımıyla önemli bir dönüşüme uğramış, diğer dinlere kendi bakış açısını ve yargılarını işe koşmaksızın programında yer vermeye başlamıştır. Vaziyet bu iken acaba Kur'an çok kültürlülüğe ve çok kültürlü eğitim anlayışına nasıl bakmaktadır? Bu çalışmada çok kültürlülük ve onun eğitime yansımaları Kur'an'da yer alan Müslim ve gayri Müslim ayrımı bağlamında ele alınacak, ilgili ayetler kapsamında bunun nereye kadar mümkün olduğu veya olabileceği irdelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Çok kültürlülük, Eğitim, Kur'an

Multiculturalism And Education In Terms Of Qur'an

Dr. Öğr. Üyesi Nurullah AYDENİZ

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi / İslami İlimler Fakültesi
nurullah.aydeniz@bilecik.edu.tr

Abstract

In an increasingly globalized world, societies lose their homogeneity in terms of worldview and lifestyle, and multiculturalism is observed in every aspect of social life. This can be achieved by the inclusion of a community outside of those who have different beliefs and cultures with immigration, but also by the acceptance of different forms of thought and life over time in the same society. Of course, this case will have an impact on the cultural, social and political arena. Moreover, it will also begin to direct training and education policies that are not limited to the areas mentioned. Today, multiculturalism and multicultural education approach constitute an area that contemporary societies are in some way interested or even interested. DKAB course, which is one of the compulsory courses in the Turkish education system, has undergone an important transformation with the radical changes and constructivism approach that has been made over the years of 2000 and has begun to give place to other religions without hiring their own point of view. While this is the case, how does the Qur'an view the multicultural and multicultural understanding of education? In this study, multiculturalism and its reflections of education will be examined in the context of the distinction between Muslim and non-Muslim in the Qur'an and it will be tried to examine how far it is possible or possible within the context of the related verses.

Keyword: Multiculturalism, Education, The Qur'an

Giriş

Bir toplumda farklı kültürlerin, dinlerin ve etnik grupların var olması durumunu ifade eden çok kültürlülük, Kymlicka'nın da belirttiği gibi ilk olarak etnik sorunlara bir çözüm olarak öne sürülmüştür. Sonrasında ise farklı ırkları, dinleri ve grupları kapsayan bir yaklaşım olarak gelişmiş ve hiyerarşik yapıların yerini alan demokratik vatandaşlık düzenlemesi olarak kabul görmüştür.¹ Diğer taraftan Heywood, kavramın tasvir edici özelliğini vurgulamıştır. Ona göre söz konusu kavram, bir toplum içindeki inançları ve pratikleri farklı iki veya daha fazla grubun varlığını ve grupların varlığına bağlı olarak da kültürel çeşitliliği ifade ettiğini belirtir. Normatif bir terim olarak ise farklı grupların saygı ve kabul görme hakkını veya ahlaki ve kültürel çeşitliliğin pozitif onayını ima ettiğini öne sürer.² Böylesi bir yaklaşımın veya bakış açısının gelişmesinde küreselleşmenin, ulus ötesi kurumların artan rolünün ve göçlerin etkili olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü bu gelişmeler sonucunda aynı devlet çatısı altında saf bir ırkın, milletin ve ulusun yaşaması imkânsız hale gelmiştir. Elde edilen son istatistikî verilere göre, dünya üzerinde 184 devlet³, 600 yaşayan dil grubu ve 5000 etnik grup bulunmaktadır. Bu da çok az ülkenin kültürel bakımdan benzerlik arz ettiğini göstermektedir.⁴ Ancak tarihi sürece bakıldığında bir devlet çatısı altında farklı ırk, din ve dillerin yaşadığı bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumu en iyi imparatorlukların örneklediği söylenebilir. Çünkü imparatorluklar yapıları gereği, farklı dilden, dinden ve ırktan birçok grubu kendi bünyesinde barındırmak durumunda kalmıştır.⁵ Fakat günümüzde kullanıldığı şekliyle çok kültürlülüğün ortaya çıkmasının sömürgecilik faaliyetleriyle başladığı iddia edilmektedir. Batının sömürgeci faaliyetleri sonucunda birçok kültür birbiriyle iletişime girmek zorunda kalmış ve Batılı devletler sömürülen halkların kültürlerinin değiştirilmesi için baskı kurmuşlardır. Klasik sömürgeci anlayışın son bulduğu ana kadar Batılı güçlerin farklı kültürlerle olan ilişkileri, egemenlik kurmak için yapılan işgaller ve bu yolla elde edilen yerlerde egemenliğin sürdürülmesi noktasında "öteki"nin sindirilmesi şeklinde gelişmiştir. Kendinden olmayana karşı takınılan tavır, öncelikli olarak benzeştirme yönünde gerçekleşmiştir. Bu benzeşmeye direnenlere karşı da hâkim kültür tarafından farklı zorbalıklar uygulanabilmiştir. Bugün çok kültürlülük tartışmalarına merkez teşkil eden Batı'nın "öteki"yle kurduğu bu ilişkinin genel mahiyeti dikkate alındığında, kendisinden farklılık arz eden "öteki"ni tanımaktan çok tanımlamaya yönelik bir caba içerisinde olduğu söylenebilir.⁶

¹ Kymlicka, Will, *Multiculturalism: Success, Failure, and the Future*. Washington: Migration Policy Institute, 2012: akt; Anık, Mehmet, Bir Kimlik Siyaseti Olarak Çokkültürcülük Ve Paradoksları, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 11 Sayı: 55 Şubat 2018.

² Heywood, A. *Siyase*, 2007: (Çev), B. Kalkan editörlüğünde, B. B. Özipek, B. Şahin vd. Ankara: Adres Yayınları.

³ Günümüzde ise Birleşmiş Milletler'e kayıtlı olan ülke sayısı 193'tür.

⁴ Kymlicka, Will, *Cokkültürlü Yurttaşlık-Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*, 1998: Cev., Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

⁵ Aktay, Y. *Küreselleşme ve Çokkültürlülük*, Tezkire, Temmuz, Sayı: 35, Kasım/Aralık, 2003.

⁶ Özensel, E. "Doğu Toplumlarında ve Türkiye'de Birlikte Yaşama Arayışı: Çokkültürlülük mü? Yoksa Yeni Bir Model mi?", Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: 8, S. 3, Sakarya, 2013.

Yine daha önce ilk kez Avrupa'da ortaya çıkmış ve amacı da etnik, kültürel ve dilsel farklılıkları bir potada eriterek ortak bir tarih, dil ve kültüre dayalı bir ulus yaratmak olan ulus-devlet projesi hâkimdi. Bu ulus devlet anlayışı, toplumsal modernleşmedeki soyutlamaları yakalamayı ve geçmişten koparılmış bir milletin, ulus bilinciyle, bir arada tekrardan yaşamasını olanaklı kılan siyasi bir iletişim ortamı yaratmayı sağlamıştır.⁷ Daha genel bir şekilde ele alacak olursak son bir iki yüzyılda iki büyük evrensel kuram olan ve içinde çok sayıda alt kuramlar barındıran modernist (kapitalist) ve Marksist (komünist) kuramlar insanlık için tek doğruya işaret etmekteydiler. Tek bir evrensel doğrudan bahseden bu modernizm kuramları özünde gelişmekte olan ülkelerin kurtuluşunu gelenekselden kurtularak batı'nın çağdaş tanımladığı yaşam, liberal yönetim, ekonomik yapı, kültür ve inanç biçimlerine yönelmekte görmüştür. Diğer taraftan Batı, değişmez olarak kabul ettiği bu gelişme modelleri ile azgelişmişlikten kurtulamayan kendi coğrafyası dışındaki üçüncü dünya ülkelerini ve bu coğrafyalardan ülkelere göç eden insanları 'öteki' olarak konumlandırır ve kurmuş olduğu hegemonyaya bir tehdit olarak algılar. Fakat kurtuluşu modernizmde bulan bu bakış açısı ve düşünce, 1960'lı yıllara kadar tartışılmaz etkinliğini sürdürse de daha sonraki yıllarda sorgulanmıştır. Özellikle 70'li ve 80'li yıllar giderek artan küresel Batı hegemonyasının dünya ülkeleri arasında yarattığı siyasal ve ekonomik dengesizliklerin, zengin ve fakir ülkeler arasında var olan uçurumun ve modernizmin en çok eleştiriye açıldığı yıllar olmuştur. Bu yıllar, kültürel eleştiri kuramları, çok kültürlülük, kültürel haklar, modernizm eleştirisiyle doludur. 1980'li yıllarla birlikte kitle iletişim araçlarının serbestleşmesi ve özelleşmesiyle demokrasi ve insan hakları savunuculuğunu üstlenen liberal, çoğulcu postmodernist kuramlar kabul görmeye başlamıştır. Bu doğrultuda 1990'larda Türkiye'de kitle iletişim araçlarının ortaya çıkmasıyla tek kültür, tek ulus, tek ideoloji modelinin tartışılmaya açılması, popüler kültür ürünlerinin televizyon kanallarını doldurması ve tabu kabul edilen konuların daha özgür tartışılması sonucunu doğurmuştur. Geleneksel olarak seçkinlerin seçerek oluşturduğu üst kimliği temsil eden kültürel ürünlerden popüler ürünlere kayışın hızlandığı bu yıllar, bütün kültürlere saygı ve çok kültürlülük tartışmalarının genel kabul gördüğü ve alt kimlik üst kimlik tartışmalarının alt yapısını oluşturan yıllar olarak görülebilir.⁸ Bu nedenle günümüz çoğulcu toplumlarında, kültürel acıdan homojen bir ulus-devlet modelinden gittikçe uzaklaşmak durumunda kalınmaktadır. Kültürel yaşam biçimlerindeki çeşitliliğin, etnik grupların, mezheplerin ve farklı dünya görüşlerinin sayısı gittikçe artmaktadır.⁹ Çok kültürlülük olarak ifade edilen bu durum için uygun ortamı da post modernizmin sağladığı söylenebilir. Çünkü post modern teori, genel olarak aklın ve özgürlüğün modern eşitlemesini eleştirdiği gibi modern rasyonellik biçimlerini

⁷ Habermas, Jürgen (2004). *"Öteki" Olmak, "Öteki"yle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları*. çev. İ. Aka, 3. baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

⁸ Tekinalp, Ş. 2005, Küresellenen Dünyanın Bunalımı: Çokkültürlülük, Journal of Istanbul Kültür University 2005/1.

⁹ Habermas, Jürgen (2004). *"Öteki" Olmak, "Öteki"yle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları*. çev. İ. Aka, 3. baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

indirgeyici ve baskıcı bularak sorgular. Bu yaklaşımıyla post modern teori, birleştirici teori tarzlarını, politik acıdan uyumluluk ve homojenlik lehine çoğulluğun, çeşitliliğin ve bireyselliğin bastırılmasını, indirgemeci olan aydınlanma'nın rasyonalist mitlerini de reddeder.¹⁰ Gelişen ve gittikçe kabul gören bu post modern teori karşısında farklı kültürleri içerisinde barındıran ülkeler, çeşitlilik karşısında iki türlü yaklaşımı sergilemektedir. Birincisinde toplum, çeşitliliği hoş karşılayıp destekleyebilirken ikincisinde "öteki" olarak kabul ettiği diğer grupları tamamen ya da kısmen baskın kültürün içinde asimile etmeye çalışır.¹¹ Ancak içinde bulunduğumuz zaman diliminde birçok farklı nedenden dolayı birinci durumun imkânsız hale geldiği, bu nedenle de elimizdeki tek şansın çeşitliliği kullanarak onun yaratıcı potansiyelinden yararlanmak olduğu ifade edilmektedir.¹² Bu nedenle yaşadığımız çağın bir sonucu olarak ülkelerin çeşitliliğe müsamaha ile bakması ve onun potansiyelinden yararlanması gerektiği en akıllı yol olarak gözükmektedir¹³ ki bu konuda son elli yıl içerisinde başta Kanada, ABD ve Avustralya olmak üzere birçok batılı ülke bu yolu takip etmeye çalışmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken husus çok kültürlülüğü olumlu karşılayanların çözüm olarak nasıl bir yol takip ettiği meselesidir. Bakıldığında farklı grupların toplumlara entegrasyonu konusunda birbirinden farklı iki yaklaşım olduğu görülmektedir ki bunlar alfa ve beta yaklaşımıdır. Alfa yaklaşımı gruplar arasındaki farklılıkları en yüksek düzeye çıkarmaya çalışırken beta yaklaşımı bu farklılıkları en düşük düzeye indirmeye çalışır.¹⁴ Daha açık bir şekilde ifade edecek olursak çok kültürcülük konusunda onu savunanların yaklaşımlarını liberteryen ve komüniteryen olmak üzere temelde ikiye indirgemek mümkündür. Bu iki eğilim arasındaki temel tartışma, çok kültürcülük konusundaki düzenleme ve uygulamaların hangi kriterler dâhilinde ve nasıl olacağı yönündedir. Liberteryen yaklaşımı savunanlar çok kültürcülük eksenindeki hakların, bireysel özgürlükler temelinde ya da birey merkezli düzenlenmesi gerektiğini savunurken, komüniteryen anlayışı savunanlar ise bu konudaki düzenlemelerin topluluk ya da gruplar ekseninde yapılması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu meyanda liberteryen anlayışı savunanlar toplumsal aidiyetlerden bağımsız olarak evrensel çerçevede, bireylerin temel özgürlükler ve fırsatlar bağlamında eşitliğini savunmaktadırlar ve bu hususta irade ve tercih özgürlüğünde özne olarak bir ulusu, toplumu ya da grubu değil bireyi esas almaktadırlar. Bu yaklaşıma eleştirel bir yaklaşım olarak 1980'li yıllardan itibaren ön plana çıkmaya başlayan komüniteryen yaklaşımda toplumdan ve

¹⁰ Best, Steven, Daples Kellner (1998) *Postmodern Teori*, Cev., M. Küçük, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

¹¹ Parekh, B. (2002), *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek*, Çev., Bilge Tanrıseven, Ankara: Phoenix Yayınları; Aktay, Y. (2003), *Küreselleşme ve Çokkültürlülük*", Tezkire, Temmuz, Sayı: 35, Kasım/Aralık, s. 55-81.

¹² Parekh, B. (2002), *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek*, Çev., Bilge Tanrıseven, Ankara: Phoenix Yayınları.

¹³ Yılmaz, C. (2016), *Çokkültürlülük Avrupa Modelleri (Almanya Örneği)*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 43, Nisan.

¹⁴ Hare-Mustin, R. T., & Marecek, J. (1988). The Meaning of Difference: Gender Theory, Postmodernism, and Psychology. *American Psychologist*, 43(6), 455-464; akt; Lajunen, T. (2011), *Çok Kültürlülük, İktisat Ve Toplum*, , Yıl 1, Sayı 8, s, 58-65.

toplumsal değerlerden arınık bir bireyin söz konusu olamayacağı savunusundan hareketle birey merkezli değil, topluluk ve grup temelli farklılıklar üzerinde durulmuş ve çoğul farklılıklara dayanan kimliklerin güvence altına alınması gerektiği belirtilmiştir.¹⁵ Her yaklaşım kendi içinde bir takım paradoksları barındırmakla birlikte yaygın kabul gören yaklaşımın liberteryen yaklaşım olduğu söylenebilir. Zira 11 Eylül ve sonrasında yaşananlar özellikle Batı Avrupa ülkelerinde çok kültürlülüğün sorgulanmasına neden olmuş ve bu konuda tutum değişikliğine gidilmiştir. Örneğin 2010 yılında Almanya Başbakanı Angela Merkel, çok kültürlü toplumun Almanya'da tamamen başarısız olduğu şeklinde görüş beyan etmiştir. Merkel'e göre değişik kültürlerden kişilerin yan yana mutlu bir şekilde yaşayacağı düşüncesi doğrulanmamış ve göçmenlerin Alman toplumu ile daha fazla bütünleşmesi gerektiği gerçeği ortaya çıkmıştır.¹⁶ Benzer şekilde İngiltere Başbakanı David Cameron da devlet çok kültürlülüğünü eleştirerek son yılların pasif toleransının çok daha azını ve daha aktif düzeyde sert uygulanan liberalizmi görmek istediğini belirtmiştir.¹⁷ Avrupa'da geliştirilen politikalar, çok kültürlülükle ilgili yaklaşımlardan biri olan komüniteryan yaklaşımdan uzaklaşmak şeklinde seyrederken biz çalışmamızın odak noktasına, yani Kur'an'ın ilahi bir kitap olarak konu ile ilgili yaklaşımının ne olduğuna ve çok kültürlülükle ilgili ele alınan hususlara nasıl baktığına değineceğiz.

Kur'an'ın farklı olana karşı tavrı

İslam dininin kutsal kitabı Kur'an'ı Kerim'e göre insan türü varlıkların en şerefliisidir.¹⁸ Bu bağlamda onun üstünlüğü, gerek sureti gibi fiziksel¹⁹ gerekse öğrenme²⁰ ve düşünebilme kabiliyeti gibi beceriye dayalı niteliksel özellikleri vurgulanarak dile getirilir. İnsanın ne denli üstün bir varlık olduğu, Allah katındaki yeri ve değeri belki de en özel bir şekilde Allah'ın yeryüzündeki halifesi olma vasfı ve sorumluluğuyla ifade edilir.²¹ Bununla birlikte birbirine zıt olduğu düşünülebilecek tutum, davranış, düşünce ve inanışları da benimseyebileceği yani bir tercih hakkı olduğu da hatırlatılır.²² Bu hak, bugün dünya genelindeki tüm farklılıkların varlık sebebidir. İnsanın özel, üstün ve sorumlu varlık olmasının belirleyicisi durumundaki özelliklerinden biri olan bu hakkın göz ardı edilmemesi gerektiği yine Kur'an tarafından beyan edilir. Bu durum özellikle Hz. Peygamber'in İslam'ı tebliğde yaşadıkları ve hissettikleri üzerinden anlatılır. Zira İslam'ın tebliğinde Hz. Peygamber çok arzulu ve duyarlı davranmış, sonuç alamadığı durumlarda üzülmüştür. Ancak bunun sonucu değiştiremeyeceği şöyle beyan edilmiştir:

¹⁵ Anık, Mehmet, Bir Kimlik Siyaseti Olarak Çokkültürcülük Ve Paradoksları, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 11 Sayı: 55 Şubat 2018.

¹⁶ BBC News. (2010). "Merkel says German multicultural society has failed". Retrieved 17 October, 2010, from <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11559451>.

¹⁷ BBC News. (2011). "State multiculturalism has failed, says David Cameron". Retrieved 5 February, 2011, from <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-12371994>.

¹⁸ İsrâ, 70.

¹⁹ Tin, 4.

²⁰ Alak, 3-5; Bakara, 31.

²¹ Bakara, 30; Enâm 65; Araf, 69.

²² İnsân, 3.

*Kuşkusuz sen istediğini hidayete erdiremezsin. Ama Allah dilediğini hidayete erdirir ve hidayete erecek olanları en iyi O bilir.*²³ Bir başka ayette ise insanların belli bir inancı ve hayat tarzını benimsemeye zorlanamayacağı, bu tercih hakkının Allah'ın takdiri olduğu vurgulanır: *Eğer rabbın dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi topluca iman ederdi. Hal böyleyken, mümin olsunlar diye sen tutup insanları zorlayacak mısın!*²⁴

Kur'an'ın, niteliklerine dair ortaya koydukları dikkate alınarak ifade edilecek olursa insan, üstün, şerefli; Allah'ın yeryüzündeki halifesi; öğrenme, düşünme ve akletme becerisine sahip, tercihlerinde özgür bırakılmış bir varlıktır. Bu, genel anlamda insan türüne yönelik değerlendirmeyi açıklığa kavuşturmaktadır. Ancak daha özelden ele alacak olursak insanlar arasındaki farklılıklar nelerdir? Ve bu farklılıklar Kur'an tarafından nasıl görülmektedir? Elbette burada bizi ilgilendiren farklılıklar, çokkültürlülük bağlamında ele alınan ve tartışılan farklılıklarla sınırlı olacaktır. Çokkültürlülükle ilgili literatüre bakıldığında ise ırk, dil, din, örf, adet, gelenek ve hayat tarzı, tartışmaların ya da değerlendirmelerin merkezini oluşturduğu görülmektedir.

Kur'an açısından bakıldığında ırk bakımından insanların ya da toplumların birbirlerine bir üstünlüğü yoktur. Diğer bir ifadeyle Kur'an, insanları değerlendirmede ait oldukları ırkı veya toplumu baz almamaktadır. İnsanoğlunun tercihinin söz konusu olmadığı sahalarda Allah insana sorumluluk yüklediği gibi tercihten kaynaklanmayan durumları insanlar ya da toplumlar arasında bir üstünlük vesilesi de saymamaktadır. Bu meyanda çokkültürlülük kapsamında tartışılan egemen toplum, yaygın ya da resmi dil gibi mevzular Kur'an'ın bakış açısından ele alındığında birini diğerine tercih etmede ya da öncelikli kabul etmede bir referans sağlamamaktadır. Dahası dikkat çekici bir şekilde farklı toplumların, renklerin ve dillerin varlığı Allah'ın varlığının delili sayılmaktadır: *O'nun kanıtlarından biri de gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olmasıdır. Kuşkusuz bunda bilenler için ibretler vardır.*²⁵ Bu ayet, ırk ve dil bazında farklılıkları adeta kutsamakta, Allah'ın varlığına delil sayarak onlara ilahi bir nitelik kazandırmaktadır ki bu durumda çeşitlilik, yaşatılması gereken bir zenginlik ve Allah'ın varlığını delillendiren bir vakıa olarak görülmektedir.

Kur'an'a göre esas alınması gereken farklılık, inanç ve değer sahasında kendini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle Kur'an, insanları ya da toplumları ait oldukları ırka, konuştukları dile göre değil sahip oldukları inanca, ilke edindikleri değere göre sınıflandırmaktadır. Buna göre önemli olan inanan-inanmayan ayrımıdır. Bu da İslam literatüründe Müslim-gayri Müslim olarak zikredilir. Dolayısıyla Allah'ın tercih ettiği ve desteklediği kişi ya da toplumun vasfı iman sahibi olmaktır. Bu durumda irdelenmesi gereken iki farklı mevzu vardır. Birincisi, inananların yani aynı dine, İslam'a mensup

²³ Kasas, 56.

²⁴ Yûnus, 99.

²⁵ Rum, 22.

olanların kendi aralarındaki dil, ırk ve kültür farklılıklarının nasıl değerlendirileceğidir. İkincisi ise farklı dine mensup olanlara yani İslam dışı dinlere inananlara takınılacak tavidir. Birincisinde asıl olan kardeşliktir. Çünkü İslam kendi mensuplarını kardeş ilan etmekte ve kardeşliğin bozulması durumunda derhal düzeltilmesi gerektiğini de hatırlatmaktadır: **Müminler ancak kardeşlerdir, öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltin, Allah'a itaatsizlikten sakının ki rahmetine mazhar olasınız.**²⁶

İslam'a mensup olmanın Allah katında en temel değer olduğu, bu değer üzerinden fertlerin ve toplumların kıymet kazanacağı, herhangi bir millete veya ırka ait olmanın kişiye bir üstünlük sağlamayacağı en net bir şekilde ortaya koyulduktan sonra asıl meziyetin takva sahibi olmak olduğu beyan edilir: **"Ey insanlar! Doğrusu Biz, sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Sizleri milletlere ve kabilelere ayırdık. Birbirinizle tanışasınız diye. Gerçekten Allah katında en değerliniz en takvalınızdır. Muhakkak Allah Alîm'dir, Habîr'dir."**²⁷ İnsanın Allah katındaki değeri hiçbir şekilde irade dışı durumlarla belirlenmez. Dolayısıyla tercihimizin söz konusu olmadığı herhangi bir dile ve ırka mensubiyet noktasında içinde bulunduğumuz durum kişiye bir üstünlük sağlamamaktadır. Benzer şekilde yine doğumla birlikte bize verilen fiziksel özellikler de Allah katında kişiye artı bir değer katmamaktadır. Sadece bu da değil. Aynı şekilde kendi çabamızla helal yoldan kazanmış olsak dahi elde ettiğimiz servet Allah katında bizzatı bir değere sahip değildir. İslam'a göre asıl olan kişinin niyeti, Allah'a olan samimiyeti ve her ne yapıyorsa bunda ilahi rızayı gözetip gözetmemesidir: Bu durum bir hadiste şöyle beyan edilir: **"Muhakkak ki Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz. Fakat O, sizin kalplerinize ve amellerinize bakar."**²⁸ İslam'ın belirlemiş olduğu bu ilkelere göre bir değerlendirme yapacak olursak İslam'a mensup kavimler arasında ırk, dil, kültür ve tarih gibi konular bir tartışma, bir üstünlük vesilesi ya da ilişkileri derinleştirmede bir engel olarak görülmemesi gerekir. Biz burada İslam'ın belirlemiş olduğu ilkelerin realitede ne kadar işlerlik kazandığını, Müslümanların günlük hayatında ne denli belirleyici olduğunu tartışmayacağız. Fakat kısaca değinmek gerekirse din dilinin Arapça olması, yüzlerce yıl İslam dünyasında devlet, bürokrasi ve askeri bir dil olarak Türkçe'nin kullanılmış olması veya İslam dünyasında büyük devletler kurarak tarih yazmış olanların Türkler ve Araplar olması söz konusu milletler üzerinde derin etkiler bırakması ve kendileriyle ilgili algılarında belirleyici olması mümkündür. Ancak üstünlük hissi uyandırabilecek bu gerçekliklerin ikili ilişkilere yansıtılmaması ve İslam'ın belirlemiş olduğu ilkelerin önüne geçmemesi Kur'an'ın beklentisidir.

Çokkültürlülükle ilgili yaklaşımlardan olan liberteryen yaklaşım toplumu değil de bireyi dikkate alarak farklı kültürlerin yaşanmasına olanak sağlar. Çünkü birey değil de toplum dikkate alındığında var olan kültürel kodların,

²⁶ Hucurât, 10.

²⁷ Hucurât, 13.

²⁸ Müslim, İbn Mace.

toplum içindeki güç dengesizliklerinin bireye, özellikle kadınlara zarar verebileceğini, bu nedenle asıl olan bireyin kendi özgür iradesiyle yaptığı tercihler olduğunu ifade eder. Bu bağlamda ele alındığında İslam medeniyeti içerisinde kadın erkek ilişkilerinin nasıl değerlendirildiği, Kur'an'a göre söz konusu ilişkileri belirleyen temel ilkelerin neler olduğu önem kazanmaktadır. İlke düzeyinde değerlendirilecek olursa kadın ya da erkek olmanın Allah katında bir fark oluşturmadığı söylenebilir. Zira Kur'an'da bu meyanda yer alan ayetlere bakıldığında karşı cinslerin (kadın ve erkek) varlığı huzur ve sükûn bulmakla temellendirilerek aralarına sevgi ve merhamet yerleştirildiği beyan edilir²⁹ Diğer taraftan mümin kadınlarla erkeklerin birbirlerinin dostu olduğu,³⁰ iman ehli kişiler olarak yaptıklarının Allah katında aynı değere sahip olduğu zikredilir³¹ Kadın ve erkek arasındaki fiziksel farklılık ve bundan kaynaklanan güç ve dayanıklılık kadın aleyhine olmasın diye İslam peygamberi ilişkilerde belirleyici olması gereken önemli bir hatırlatmada da bulunmuştur: "**Sizin hayrınız; ehline karşı en hayırlı olanızdır. Ben ehlime karşı sizin en hayrınızım.**"³²

Aynı dine mensup olanlar arasındaki ilişkilerde gözden kaçırılmaması gereken bir başka husus ise güçlü-zayıf ilişkisidir. Dünya hayatında insanlar arası ilişkilerin ve bu ilişkileri belirleyen faktörlerin çeşitliliği ve karmaşıklığı hepimizin malumudur. Örneğin içinde doğup büyüdüğümüz coğrafya; ait olduğumuz aile; ailenin ekonomik, sosyal, kültürel ve eğitim seviyesi nasıl biri olacağımızı, hangi koşullarda yaşayacağımızı önemli oranda etkileyecektir. Bunun gibi, çoğu kez insanın tercihlerinden kaynaklanmayan durumlar bireyler arasındaki ilişkilerde ve toplumsal pozisyonlarında fark oluşturmaktadır. Daha açık bir ifadeyle gerek içinde doğup büyüyen ailenin imkânları gerekse yaşanan toplumun kültürel kodları insanların hayatını etkilemektedir. İşte böylesi durumlar için İslam'ın ya da Kur'an'ın belirlemiş olduğu ilkeler nelerdir? Belli kişi ya da grupların bir şekilde elde ettiği toplumsal, siyasi, kültürel, ekonomik ve eğitimsel avantajlar sürekliliği garanti altına alınmış, devredilemeyen, paylaşılabilen pozisyonlar mıdır? İslam bu konuda herkese eşit mesafede midir ve belirlemiş olduğu ilkelerle birilerinin önünü açarken diğerlerinin önünü kesmekte midir? Belki de ilk hatırlanması gereken husus doğuştan insanların eşit yeteneklerle doğmadığıdır. Kur'an'ın da açık bir şekilde ortaya koyduğu bu gerçek,³³ kabiliyet bakımından farklılığın insanların hayatında meydana getireceği eşitsizliği ifade etmektedir. Hem doğuştan gelen bireysel farklılıklar hem de doğup büyüyen ailenin ve bölgenin kültürel, ekonomik ve sosyal imkânları toplumsal hayatta bireyler arasında önemli farklılıklara neden olmaktadır. Ancak ilke bazında İslam'ın ayrıcalıklı birey ve toplum ön görmediği rahatlıkla söylenebilir. Zira İslam, herhangi bir konuda tercihte bulunacağı zaman liyakati esas almakta,³⁴ kişinin değişik unsurlara bağlı olarak ayrıcalık

²⁹ Rum, 21.

³⁰ Tevbe, 71.

³¹ Nisa, 124.

³² Tirmizî, İman 6; Ahmed, Müsned 6/47,99.

³³ Zuhuf, 32.

³⁴ Nisa, 58.

elde etmesini tasvip etmemektedir. Örneğin sosyal hayatta herkesin önünün açık olduğuna en güzel örnek, eski bir kölenin oğlu olan Üsâme b. Zeyd'in, ashabın önde gelenlerinin de içinde bulunduğu bir orduya komutan tayin edilmesidir. Hz. Peygamber'in hayatının son dönemlerinde yaptığı bu atama, kişilerin kim ve nereli olduğuna bakılmaksızın liyakat durumuna göre tercih edilmesi gerektiğini vurgulamakla beraber aynı zamanda toplumsal tekâmülün gerçekleşmesi için bireylerin önünün açılması gerektiğini de en etkili şekilde ortaya koymaktadır. İslam'ın ön gördüğü toplum ve toplumsal hayat ayrıcalık kabul etmiyor, liyakati³⁵ ve adaleti³⁶ esas alıyor. Bununla birlikte zayıfın gözetilmesini, yetimin doyurulmasını da talep ediyor.³⁷ Sonuç olarak Kur'an'ın, mensupları arasında ilke düzeyinde bir fark gözetmediği, inananların kendi aralarında gerek ait oldukları ırkı, konuştukları dili gerekse sahip oldukları fiziksel özellikleri, cinsiyeti, toplumsal statüyü ve ekonomik durumu bir üstünlük vesilesi saymadığı söylenebilir. Ayrıca toplumsal barışı, liyakati ve adaleti de öncelendiği için kimsesiz, yetim ve yoksulların korunmasını da konum ve imkân sahiplerine dini ve ahlaki bir sorumluluk olarak yüklemektedir.

İrdelenmesi gereken ikinci husus İslam dışı dinlere mensup olanlarla Müslümanlar arasındaki ilişkilerdir. Çokkültürlülük bağlamında Kur'an, diğer din mensuplarıyla olan ilişkileri nasıl görmekte ve değerlendirmektedir? Belirlemiş olduğu ilkeler nelerdir? Irk ve dil bakımından bir üstünlüğün ya da önceliğin söz konusu olmadığı, aksine bu farklılıkların Allah'ın varlığına delil teşkil eden, onu hatırlatan bir zenginlik kabul edildiği daha önce dile getirilmişti. Bununla birlikte kadın veya erkek, varlıklı ya da konum sahibi olmanın Allah katında bizatihi bir değer taşımadığı da vurgulanmıştı. Diğer taraftan İslam açısından asıl ayırımın inanç ve değer noktasında olduğu, bireylerin ve toplumların ancak sahip oldukları inanç ve değer bakımından değerlendirilebileceği ayetlere atıfla belirtilmişti. Bu nedenle diğer din mensupları ancak sahip oldukları inanç, değer ve yaşam tarzı açısından değerlendirilebilir. Bu yapılırken de Allah'ın son dini İslam ve onun temel kaynakları ölçü olarak belirlenir ki bizim burada yapmaya çalıştığımız da budur.

Kur'an'a göre Allah katında geçerli din İslam'dır.³⁸ İslam'ın Allah tarafından kemale erdirilmiş, tamamlanmış ve insanlık adına beğenilip tercih edilmiş bir din³⁹ olarak tanımlandığı da dikkate alındığında, İslam'ın bir din ve yaşam tarzı olarak Allah'ın razı olduğu hayat biçimini, kültür ve medeniyeti örneklediği söylenebilir. Bu, oldukça net bir şekilde ortaya koyulur ve İslam dışında farklı bir tercih hüsrana olarak nitelendirilir.⁴⁰ Kur'an'da geçen bu ayetler, Allah'ın taraf olduğunu, bir yaşam biçimini, bir kültürü ve medeniyeti öne çıkardığını ve yalnız ondan razı olacağını ifade etmektedir ki bu da her kültür ve medeniyetin ya da hayat tarzının Allah katında eş değere sahip olmadığı anlamına gelir. Allah'ın taraf olması İslam dışı dinlere ve

³⁵ Nîsa, 58.

³⁶ Nîsa, 135; Mâide, 8.

³⁷ Bakara, 177 ve 215.

³⁸ Âli İmran, 19.

³⁹ Mâide, 3.

⁴⁰ Âli İmran, 85.

hayat tarzlarına yaşam hakkı tanınmayacağı anlamına gelir mi? Çokkültürlülük açısından belki de en önemlisi Kur'an'ın farklılıklar karşısında alacağı tavidir. Çünkü çokkültürlülük bir politika, bir anlayış ve yaklaşım olarak yaşaması daha çok, bireyin içinde doğup büyüdüğü, şekillendiği medeniyeti, kültürü ve yaşam tarzını değil de kendi dışındakileri yani ötekini nasıl algılayacağına ve ona nasıl bir tavır takınacağına bağlıdır. İlgili ayetlere bakıldığında Kur'an'ın öteki olarak zikredilebilecek kimselere karşı yaklaşımının özgürlük çerçevesinde şekillendiği söylenebilir. Zira din tercihinde, bir başka ifadeyle hayat tarzının belirlenmesinde zorlamanın, dayatmanın olamayacağı ilkesi⁴¹ bizzat Kur'an'ın koyduğu ve hayata geçirdiği bir ilkedir. Bu durum İnsân suresi 3. ayette de vurgulanarak insanın tercih hakkı olduğu, bu hakkın Allah'ın razı olmayacağı bir hayatı benimsemeye (uhrevi sonuçlarına katlanmak koşuluyla) de imkân sağladığı beyan edilir. İlke düzeyinde farklılıkların temelini teşkil eden tercih hakkına böyle bakan Kur'an, acaba bizatihi farklılıkları nasıl değerlendirmektedir ve mensuplarına ötekiyle olan ilişkilerinde neler önermektedir?

Kur'an, kendini şüphe barındırmayan bir hidayet rehberi,⁴² hakikatin ölçüsü,⁴³ karanlıktan aydınlığa çıkarıcı bir nur⁴⁴ ve hayatın kurallarını belirleyen bir kılavuz⁴⁵ olarak tanımlar. Bu durum, Kur'an'ın ötekini düşünce, inanç ve yaşama biçimini, yaşama hakkını kabul etmekle birlikte, düzeltilmesi gereken bir yanlış olarak gördüğü anlamına da gelir. Kur'an'ın bütününe bakıldığında bunu görmek mümkündür. Mensupları dışındakileri zorlamaksızın⁴⁶ hikmet ve güzel öğütle kendisine davet eden Kur'an,⁴⁷ ötekini kendi dünyasında yeniden şekillendirilmesi gereken potansiyel müminler olarak görür. Çokkültürlülük bağlamında kullanılan kavramlarla ifade edecek olursak Kur'an, ötekini asimile etmeyi, kendisinin vaz ettiği düşünce, inanç, değer, tutum ve davranışlarla örülü hayat tarzının bir parçası haline getirmeyi amaçlamaktadır. Ötekini de yekpare bir bütün olarak görmez. Kendi kavramlarıyla, Allah'ın daha önce göndermiş olduğu dinlere mensuplarla yani ehlikitap ile diğerlerini birbirinden ayırır ve ehlikitabı bir yaratıcı, bir peygamber ve ahiret inancına sahip olmaları nedeniyle kendine yakın görür ve onlarla olan ilişkilerde daha toleranslı olur. Onların kesmiş olduğu bismil hayvanların etini helal kılması, temiz ve namuslu kadınlarıyla mümin erkeklerin evlenmesine müsaade etmesi buna örnek olarak zikredilebilir.

Kur'an, ötekiyle olan ilişkilerde birlikte barış içinde yaşamanın yollarını arar ve bu konuda bazı ilkeler de belirler. Dinde bir zorlamanın olamayacağı, ötekini davetin hikmet ve güzel öğütle ve yumuşak bir tavırla olması gerektiği gibi ilkeleri farklı olanı kendi dünyasına katmakta takip edilmesi gereken yol olarak belirlemesinin yanında farklılıkların huzursuzluk sebebi olmaması yönünde de gerekli tedbirleri alır. Bu anlamda ötekini kutsalına

⁴¹ Bakara, 256.

⁴² Bakara, 2

⁴³ İsrâ, 81

⁴⁴ Nisâ, 174

⁴⁵ Câsiye, 11

⁴⁶ Bakara, 256

⁴⁷ Nahl, 125.

saygısızlık etmemek, dil uzatmamak ve rencide edilmesine neden olacak tutum ve davranışlardan kaçınmak Kur'an'ın müntesiplerinden beklentisidir.⁴⁸ İlgili ayet, aynı zamanda ötekinin kendi inanç, düşünce ve değerleriyle yaşamasının mümkün ve hak olduğu anlamını da taşımaktadır. Diğer taraftan Kâfirun suresinde olduğu gibi, davete icabet edilmediği durumda öteki, kendi yolunda yürüme ve inancının gereği doğrultusunda yaşama hakkına sahiptir⁴⁹ ve bundan dolayı kınanamaz ve cezalandırılmaz. Hz. Peygamberin hayatından da örnek vererek bu durumu daha açık hale getirebiliriz. Örneğin Necran Hristiyanları'nın Medine'ye gelerek Hz. Peygamber'i Mesci-i Nebi'de ziyaret etmeleri, bu esnada kendi inançlarına göre mescitte ibadet etmelerine müsaade edilmesi ve Allah Rasulu'nun davetine icabet etmemelerine rağmen bunun Peygamber tarafından herhangi bir yaptırıma konu edilmemesi hatırlanabilir.⁵⁰

Tercihle özgür iradeyi ve gönül rızasını ölçü kabul eden, zorlamayı reddeden Kur'an, ötekiyle olan ilişkilerde ise genel anlamda tedbirli ve teyakkuz halinde olmayı öğütler. Ötekiyle dostluk derecesinde bir ilişki ve iletişimi doğru bulmaz, onların ancak müntesiplerine karşı dost ve müttefik olabileceğini hatırlatarak uyarır.⁵¹ Farklılıkların huzursuzluk hatta yeri geldiğinde savaş sebebi olabileceği algısı da Kur'an'da açıkça görülür. Bu nedenle gerekli tedbirlerin alınmasını ister ve olası bir savaşa karşı hazırlıklı olmak gerektiğini vurgular.⁵²

Sonuç

Son yarım asırdır en çok tartışılan kavramlardan biri çokkültürlülüktür. Batıda başlayan ve özellikle Kanada, Avustralya ve ABD gibi ülkelerde bir politikaya da dönüşen çokkültürlülük, küresel bir köye dönüşen günümüz dünyasında canlılığını koruyacağına benziyor. Çünkü artık neredeyse hiçbir toplum homojen değildir ve içinde barındırdığı farklılıkları yönetme noktasında bir çözüm bulmak zorundadır. Alana katkı sağlayabilmek umuduyla, dünya nüfusunun önemli kısmını oluşturan ve geniş bir coğrafyaya yayılan Müslümanların kutsal kitabı olan Kur'an'ın bu konuya nasıl yaklaştığına bir açıklık getirmeye çalıştık. Konuyla ilgili olabilecek ayetlere bakarak çokkültürlülük bağlamında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1- Kur'an, insanları ve toplumları mensup oldukları ırka, sahip oldukları ten rengine ve konuştukları dile göre değerlendirmemektedir. Onları Allah'ın yarattığı kullar olarak gördüğü için söz konusu nitelikleri aralarında bir üstünlük vesilesi kabul etmez. Bu meyanda herhangi bir dilin, rengin ve ırkın Allah katında bizatihi bir önceliği yoktur. Ancak insanların farklı dilleri konuşan farklı milletler olması Allah'ın varlığına delil kabul edilir. Bu vesile ile İslam açısından söz konusu farklılıkların korunması gereken bir zenginlik olduğu söylenebilir.

⁴⁸ En'am, 108.

⁴⁹ Kâfirun, 1-6.

⁵⁰ Hamidullah, M. (2003), *İslam Peygamberi*, Çev., Salih, Tuğ, İmaj, İç ve Dış Ticaret, Yeni Şafak Gazetesinin Okurlarına 9. Yıl Kültür Hizmeti, Ankara 2003.

⁵¹ Mâide, 51.

⁵² En'am, 60-62.

2- Kur'an, insanları ve toplumları iradi olarak tercih ettikleri şeyler üzerinden değerlendirdiği için asıl odak noktası inanç sistemi, değer yargıları ve yaşam tarzlarıdır.

3- Kur'an, kendisini bir rehber ve kılavuz olarak tanımlar. Dünya hayatının nasıl yaşanması gerektiğine dair kurallar koyar. Kendine ait inanç sistemini, değer yargılarını ve davranış biçimlerini tatbik edilecek bir hayat tarzı olarak sunar. Ancak bunu dikte etmez. İnsanları yumuşak bir tavır, güzel bir üslup, akla ve gönle aynı anda hitap edecek hikmet ve güzel öğütlerle kendine davet eder. Davete icabet etmeyene dünyevi bir yaptırımını öngörmez. Onun kendi yolunda yürütmesine müsaade ve tahammül eder.

4- Kur'an'ın kendine has bir yaşam tarzını dikte etmemesi, davete icabet etmeyen kendi yolunda yürütmesine müsaade etmesi diğer inanç sistemleri ve hayat tarzlarıyla eş değere sahip olduğunu kabul ettiği anlamına gelmez. Kur'an kendisini mutlak doğru kabul eder. Diğerlerini yanlışlar ve düzeltilmesi gereken batıl olarak görür. Bu nedenle ötekinin yaşam biçimiyle eşit saygıya ve eşit değere sahip olduğu düşüncesine katılmaz. Her kültürü ve yaşam biçimini aynı oranda doğru ve tercih edilebilir bir hayat tarzı olarak değerlendirmez.

5- Kur'an farklılıkların bir arada yaşamasına karşı değildir. Her inancın kendi sınırları içinde kendi değer yargılarıyla yaşamasını bir hak olarak görür. Bu konuda bir huzursuzluğun yaşanmaması için bazı kurallara riayet edilmesi gerektiğini de vurgular. Örneğin ötekinin kutsalına dil uzatılmasını, rencide edilmesini hoş görmez. Diğer taraftan ötekiyle olan ilişkilerde temkinli ve tedbirli olmayı öğütler. Farklılıkların onlar için bir savaş sebebi de olabileceği ihtimalini göz önünde bulundurarak her zaman teyakkuz halinde ve hazırlıklı olmayı emreder. Diğerine karşı bir güvensizliği içermesine rağmen bu, daha çok karşı tarafın kendisi kadar farklılığa tahammül edemeyeceği algısına dayanır.

6- Ötekiyle olan ilişkilerde baskıyı, zorlamayı reddeden Kur'an, iradeye ve gönül rızasına dayanmayan değişim ve dönüşümleri doğru bulmaz. Her kültürün ve yaşama biçiminin eğitim yoluyla yeni nesillere aktarılmasını bir hak olarak görür. İlke bazında değerlendirilecek olursa gittikçe küreselleşen ve modern bir köye dönüşen dünyada Kur'an'ın insanlığa ilaç gibi çözüm yolları sunduğu söylenebilir.

Kaynakça

Ahmed b. H. *Müsned*, 6/47,99.

Aktay, Y. (2003), *Küreselleşme ve Çokkültürlülük*, Tezkire, Temmuz, Sayı: 35, Kasım/Aralık, s. 55-81.

Anık, M. (2018), *Bir Kimlik Siyaseti Olarak Çokkültürcülük Ve Paradoksları*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 11 Sayı: 55 Şubat 2018.

BBC News. (2010). "Merkel says German multicultural society has failed". Retrieved 17 October, 2010, from <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11559451>.

BBC News. (2011). "State multiculturalism has failed, says David Cameron". Retrieved 5 February, 2011, from <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-12371994>.

Best, Steven, Daples Kellner (1998) *Postmodern Teori*, Çev., M. Küçük, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Habermas, J. (2012), "*Öteki*" olmak, "*Öteki*"yle Yaşamak-Siyaset Kuramı Yazıları, Çev: İknur Aka, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hamidullah, M. (2003), *İslam Peygamberi*, Çev., Salih, Tuğ, İmaj, İç ve Dış Ticaret, Yeni Şafak Gazetesinin Okurlarına 9. Yıl Kültür Hizmeti, Ankara 2003.

Karaman, H. vd. (2006), *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara,.

Lajunen, T. (2011), *Çok Kültürlülük, İktisat Ve Toplum*, , Yıl 1, Sayı 8, s, 58-65.

Özensel, E. (2013), "*Doğu Toplumlarında ve Türkiye'de Birlikte Yaşama Arayışı: Çokkültürlülük mü? Yoksa Yeni Bir Model mi?*", Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: 8, S. 3, s. 1-18, Sakarya.

Parekh, B. (2002), *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek*, Çev., Bilge Tanrıseven, Ankara: Phoenix Yayınları.

Say, Ö. (2017), *Çokkültürlülük Kavramı ve Anlamın Çokluğu*, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, , 7 (1), 29-39.

Şan, M. K. ve Haşlak İ. (2012), "*Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında Amerikan Anaakımını Yeniden Düşünmek*", Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: 7, S: 1, s. 29-54, Sakarya.

Tekinalp, Ş. 2005, Küresellesen Dünyanın Bunalımı: Çokkültürlülük, Journal of istanbul Kültür University 2005/1.

Tirmizî, *İman* 6.

Yılmaz, C. (2016), *Çokkültürlülük Avrupa Modelleri (Almanya Örneği)*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 43, Nisan.